

u s u l g e r e ğ i

Marukyanlar ilk olarak Sona Der Markaryan Tıngıryan'ın (1918-1986) 1968'de İstanbul'da yayımlanan *Gryankin hed* [Hayatla] başlıklı öykü ve kısa roman seçkisinde yer aldı.

Aras Yayıncılık'ın "İstanbullu Ermeni Kadın Yazarlar" dizisinin ikinci kitabı olan *Marukyanlar*, modern İstanbul'un toplumsal dokusunu kadınlık ve erkeklik halleri üzerinden inceleyen incelikli bir anlatı sunuyor. Tıngıryan'ın anlatısı, Ermeni kadın yazınının sürekliliğini gösteren önemli halkalardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Kadının sesini ideolojik bir vurguya hapsedmeden, hayatın doğal akışı içinde ele alan yazar, sade yaşamların ardındaki derin psikolojik çatlakları görünür kılıyor.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

MARUKYANLAR

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UUUU 333

Marukyanlar
Sona Der Markaryan Tıngıryan

İstanbulu Ermeni Kadın Yazarlar Dizisi Editörü
Maral Aktokmakyan

Çeviri
Maral Cavak Fuchs

Editör
Betül Bakırcı

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

© Aras Yayıncılık, 2025
ISBN 9786257460828

Baskı ve Cilt
Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Ocak 2026, İstanbul

MARUKYANLAR

SONA DER MARKARYAN TINGIRYAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN
MARAL CAVAK FUCHS

SONA DER MARKARYAN TINGIRYAN
(1918 - 1986)

Sona Der Markaryan Tıngıryan

1918'de Samatya'da doğan yazar, Sahakyan Nunyan, Esayan ve Getronagan okullarında eğitim gördü. İstanbul Devlet Konservatuarı'nda şan ve müzik eğitimi aldı. Ermeni okullarında öğretmenlik ve müdürlük yaptı. 1940'larda yazdıklarıyla dikkat çekmeye başladı. 1948'de Arpi Tiyatrosu'nda yer aldı ve kaleme aldığı *Kare bubrig* [Taş Bebek] adlı tiyatro oyununda başrol oynadı. Yazarın öykü ve kısa romanlarından derlenen iki eseri, *Gıyanki meçen* [Hayatın İçinden] 1950'de, *Gıyankin hed* [Hayatla] 1968'de yayımlandı. 1970 ve 1980'lerde yazdıkları ise çeşitli süreli yayınlarda ve gazetelerde yayımlandı. Bu eserlerin yanı sıra yayımlanmamış öykülerinin de yer aldığı *Sahank* [Heyelan] adlı derleme, 1982'de Yerevan'da basıldı. Hayatının son yıllarında ABD'ye göç eden yazar, 1986'da New York'ta yaşamını yitirdi.

Sunuş

Küçük ve Saklı Hayatların Yazarı: Sona Der Markaryan Tıngıryan

Sona Der Markaryan Tıngıryan'ın Türkçede ilk kez görünür kılınması şüphesiz çok önemli bir adım zira tıpkı diğer kadın yazarlar gibi kendisine de çağdaş Ermenice edebiyatta sınırlı bir yer verilmiş, silik bir portre uygun görülmiştir. Genel olarak eserlerinden ziyade babası, eğitimci Arpiar Der Markaryan'ın kızı olarak anıldığını hatırlatmakta fayda var. Tıngıryan, Ermenicesini borçlu olduğu babasının, kendisinin ilk ve son öğretmeni olduğunu ifade eder söyleşilerinden birinde.¹ Ancak onun yazar olarak yetişmesine katkı sağlayan, sadece eğitimci babasının gölgesi değildir. Kişisel ve mesleki hayatı sebebiyle yazmayı ötelelediği için Sona'ya içerleyen ve hastalığı ilerleyen anesi Hayganuş Der Markaryan, ne zaman tekrar yazmaya başlayacağını kızına sorarken, “Ben öldükten sonra mı?” diyerek kendine özgü bir şekilde Sona'yı cesaretlendirir.² Çocukluğundan itibaren okuma-yazma sevgisiyle dolu olan Sona, ilk roman denemesini henüz on bir yaşındayken yazar. Biraz daha büyüdüğünde, eğitim gördüğü Esayan Ortaokulu'nun düzenlediği yarışmada bir başka eseriyle birincilik ödülü alır. *Kızpar Avo* adlı bu denemesi, köy hayatını betimleyen bir öyküdür ve *Hay khosnag mangants* [Ermeni Çocukların Sözcüsü] adlı dergide yayımlanır.

1 “Sona Der Markaryan Tıngıryani hed” [“Sona Der Markaryan Tıngıryan'la”], der. Anoush Agnerian, Kragan Horizon, Şubat 1985.

2 a.g.e.

1936'da Getronagan Lisesi'nden mezun olur ve İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda müzik eğitimi alır. 1947'de kurulan Arpi Tiyatrosu'na girer ve bir yıl sonra, sadece on günde *Kare bubrig* [Taş Bebek]³ adlı oyunu yazıp başrolle sahneye çıkar. Tiyatronun yanı sıra üretken bir yazar olmayı sürdürür; başta *Marmara* gazetesi olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde öykü ve kısa romanları yayımlanır. Biryandan da İstanbul'daki Ermeni okullarında öğretmenlik ve müdürlük yapar. Çağdaş kadınlar gibi edebi üretkenliği ve yazar kimliğinden ziyade eğitmenliğiyle tanınır. 1930'lardan itibaren öykü, roman ve tiyatro oyunu kaleme alan Sona Der Markaryan Tıngıryan, Cumhuriyet sonrası mütevazı şekilde devam eden Ermenice edebiyatın bir grup yazar ve şairi arasında salt ismi zikredilecek ölçüde hatırlanır. Kadın yazarların eserlerinin tam anlamıyla değerlendirilebileceği toplumsal ve sanatsal bir ortamın yokluğundan da olsa gerek, öykülerini ve romanlarını ayrı birer kitap şeklinde yayımlamak yerine iki seçki halinde yayımlar. Kökleri Bitlis ve Van'a uzanan ailesinden memleket hikâyeleri dinleyerek olgunlaşmış bir yazardır; salt üst sınıf, kentli ve modern bireyin buhranlarına değil, toplumun her kesiminden ve sınıftan Ermeni bireylere (bazen de "Halide" adlı öyküsünde olduğu gibi bir Türk kadınının ruh haline) odaklanan, canlı ve gerçekçi portreler sunar.

Cumhuriyet sonrası İstanbul'da, Batı Ermenice edebiyatın tek şehre indirildiği yeni iklimde –yaklaşık yüzyıl önce Sırpuhi Düsap'ın yarattığı türden bir sansasyona yol

3 Geçtiğimiz yaz (2025) Aras Yayıncılık tarafından orijinal dilinde kitaplaştırılarak yıllar sonra okurla buluşan *Kare bubrig* [Taş Bebek] oyunu, konu itibarıyla *Marukyanlar*'a oldukça benzer. Eş tercihi, evlilik ve sadakat gibi konuların işlendiği oyunun kırılma noktasında, tıpkı romandaki balo gibi evlilik yıldönümü kutlaması yer alır.

açmasa da– “kadın yazar” olması hasebiyle dikkat çeken Sona, eril bir bakış açısıyla en fazla “cici”, “duygu yüklü” ve “zarif” eserler veren bir yazar olarak nitelendirilir. Garbis Cancikyan (1920-1946), Haygazun Kalustyan (1920-1985), Zareh Yıldızcıyan (Zahrad) (1924-2007), Arto Cümbüşyan (Zareh Khrakhuni) (1926-2015), Yervant Gobelyan (1923-2010), Zaven Biberyan (1921-1984) ve daha nice isim döneme damgasını vururken, aynı dönem üreten kadın yazarlar eğitimcilik, çevirmenlik, çocuk edebiyatı ve çeşitli gazete ve süreli yayınlarda köşe yazarlığı gibi ikincil sayılan konumlandırmalara indirgenerek edebiyat sahnesinin görünmez yıldızları olur. Oysa Düsap’ın 1800’lerin sonunda başlattığı yazın geleneği her şeye rağmen devamlılık göstermiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan döneme iz bırakan Zabel Asadur (Sibil) (1863-1934), Hayganuş Mark (1885-1966) ve Zabel Yesayan’ın (1878-1943?)⁴ yanı sıra izleyen on yıllarda kadın yazını hem öykü ve roman hem de şiir türünde hayatta kalmaya devam etmiştir. Bercuhi Bardizbanyan Parseğyan (1886-1940), Zaruhi Bahri (1880-1958), Alis Jamgoçyan ve Sona Der Markaryan Tıngıryan’ın çağdaşı Adrine Dadıryan (1913/1915-2002) öykü ve roman; Malvine Valideyan, Sirvart Gülbenkyan (1916-2003), Asdğik Kehyayan (1902-1993), İrma Acemyan (1938-1990), Lili Koç, Armenuhi Terziyan (1910-1992) ise düz yazının yanı sıra şiir türünde eser vermiştir.

Ermeni kadın yazını kadar Ermenice edebiyatı da şekillendiren isimlerden biri olarak Sona Der Markaryan Tıngıryan’a bakmak, aslında tam da Ermenice edebiyata

4 Diğer kadın yazarlara kıyasla Zabel Yesayan’ın eserleri, Aras Yayıncılık tarafından Türkçe ve Ermenice yayımlanmıştır.

dair ezberlerin ve basmakalıp sözlerin ötesine geçme çabasının bir yansımasıdır. İsimleri ve eserleri bir o kadar ezberlenmiş bir-iki kadın yazarın eserlerinin dahi hâlâ ciddi bir eleştirel incelemeden mahrum olduğunu hatırımızda tutarak, neredeyse hiç var olmamışçasına muamele gören ve pek tabii incelenme sırası gelmemiş Tıngıryan'ın edebi katkısını mercek altına alıyoruz. Bir tür babadan oğula aktarılan bir kazanımı ve kalemi ele geçirme savaşını andıran edebiyat kanonlarının benzerini kadın yazınında görmek zordur. Doğrusal, hiyerarşik ve kronolojik bir devamlılığın ötesinde, her bir kadın yazarın hem bambaşka bir yenilik ve tat getiren hem de birbiriyle konuşup birbirine eklemelenen farklı bir dallanıp budaklanma hali yarattığını görürüz. Bu yatay, çoklu ve ağsal zenginliğin varlığını Ermeni kadın yazınında da ortaya koymak geç kalınmış bir gerekliliktir.

Tıngıryan'ın 1950'de yayımlanan ilk seçkisi olan *Hayatın İçinden*'de on beş öykü⁵ yer alır. Çeşitli portrelerin de bir araya geldiği bir seçkidir bu: Yarım kalmış aşklara, birbirine kavuşamayan sevenlere, yaşlıların dünyasına ve ileri yaşta yaşanan pişmanlıklara dair incelikli hikâyelerin yanı sıra zurnacı Asdur veya Muşlu ip cambazı gibi akla kazınan yerel karakterlerin gerçekçi tarzda betimlenmiş portreleriyle karşılaşırız. Bir hamamda geçen "Oyuncu" adlı öyküde, gençliğinde sahneye çıktığını ve oyuncu olduğunu tekrar tekrar anlatan yaşlı kadının haline hüzünlenirken, "Kız Görme"de yeni zengin ama bir o kadar cahil genç adamın haline gülümseriz. Hikâyesi akıl sağlığını kaybetmesiyle son

5 Söz konusu seçkideki öyküler sırasıyla şöyledir: "Dalyancı," "Tek Aşkım," "Birinci Kattaki Kiraçılar," "Manuk Ağpar," "Asdur," "Eski Komşuluk," "Sahilin Kızı," "İp Cambazı," "Dul Kadın," "Doktor," "Sato," "Kız Görme," "Soğome Ana," "Oyuncu," "Cemma".

bulan karakterler de seçkide önemli yer tutar: “Doktor” adlı öyküdeki genç ve kimsesiz doktor adayı çok çalışmaktan hastalanıp delirir; “Sato” öyküsüne ismini veren fabrika işçisi fakir kız, kendisiyle önce nişanlanıp sonra onu terk eden zengin ve genç patronunu beklerken akıl hastanesine düşer; “Soğome Ana”da ise dönmesini beklediği tek oğlunu askerliğinin son günlerinde kurtlara kaptırdığı için aklını kaybeden bir annenin anlatısına tanık oluruz.

On sekiz sene sonra *Hayatla* adıyla ikinci seçkisini yayımlar Tıngıryan. İlk seçkideki kadar iyi, hatta daha güçlü yedi öyküyle⁶ karşımıza çıkar. “Halide”de, köylü kızın ihtiyar Fehmi Bey’le evlenerek aşkı ve aldatmayı tatmasını, “Daniela”da, ünlü bir cerrahla evli olan, çocuklu ve göz alıcı bir kadının, genç bir doktorun hayatına girmesiyle yaşadığı ikilemleri, “Yolanda’dan Mektup”ta ise liseden yeni mezun bir kızın öğretmeniyile yaşadığı aşkın trajik hikâyesini okuruz. Bu seçki ilkinden hayli farklıdır: Öyküler aracılığıyla incelikle verilmiş kısa portreler değil, novela ve roman türünde daha kapsamlı ve derin gözlemler içerir. İlk seçkide Tıngıryan bir döneme tanıklık etmiş dil içi çeşitlilikten ve hatta Türkçenin kullanımından kaçınmamıştır. Hem Türkçe hem de Ermenicenin sınıf ve yöreye has kullanımını bir sonraki seçkide aynı sıklıkta görmeyiz. Daha ziyade insanlık durumları ve deneyimleri üzerinde durur ve karakterlerin iç dünyasındaki fırtınaları, herhangi bir şekilde yargılamadan sunmaya çalışır okura. Aldatma ve çocuk aldırma gibi tartışmalı temaları Ermeni olmayan (Türk, Rum, İtalyan) kadın karakterlerle ele almayı tercih

6 Söz konusu seçkideki öyküler sırasıyla şöyledir: “Halide,” “Oğlumu Evlendirdim,” “Bana bir Kahve Yapar mısın?” “Dzo Hımbıl!,” “Daniela,” “Yolanda’dan Mektup” ve *Marukyanlar*.

etmesi ilginçtir. Bir önceki seçkide de yer alan anne-baba olma hallerini daha detaylı işler; evlat sevgisini ve bir ebeveynin ne kadar katı veya fedakâr olabileceğini gösterir resmettiği hayatlarda. Tıngıryan her sınıftan insanın basit ve sıradan hayatının arkasındaki kör düğümleri ve açmazları incelikle betimler.

Tıngıryan edebiyatının bir başka önemli özelliği, yazarın modern hayatı irdelerken kadın ve kadınlık hallerini altı çizili bir üslupla vermemesinden kaynaklanır. Başka bir deyişle, neon ışıklarla çevrili bir feminizm algısıyla karşılaşmayız Tıngıryan'ın eserlerinde. Kadının mevcudiyeti, savunulması veya temsil edilmesi gereken bir durum olmaktan ziyade, doğal akışında, hayatın içinden belirir. Söz gelimi, yaklaşık yüz yıl önce Düsap'ın kaleme aldığı ikinci romanı *Siranuş* (1884), sınıfsal farkları ve aileler arası anlaşmaya dayalı evlilikleri irdelerken erkeklerin ahlaksız eylemlerine rağmen toplumdaki yerlerini muhafaza etmelerini de sert bir şekilde eleştirir. Yaklaşık yüz yıl sonra, *Hayatın İçinden*'de yer alan "Cemma" adlı öyküsünde Tıngıryan da aynı konuya eğilir ancak hem farklı bir tür hem de –ve daha önemlisi– farklı bir mercek seçerek bunu yapar. Düsap'ın eleştirilerini bir romanda telaffuz etmesi ve erkekleri sorunsallaştırması şüphesiz devrim niteliği taşır ama Tıngıryan'ın kadının öznelliğine keskin bir şekilde odaklanması da başka bir devrimsel niteliktir. Eserlerinde kadın bir sorun olarak yer almaz; kadınlık basitçe erkekliğin zıttı değil, tıpkı yaşlılık, ebeveynlik, köylülük veya kentlilik gibi bir anlamda zıttından bağımsız, kendine has bir kategoridir. Aynı şekilde annelik de eserlerinde olağan bir varoluş sergiler. Tıngıryan ne kadınlık halinin ne de annelik kavramının tezahürlerini resmederken bir tür

savunmaya geçer. Hayatı algılama şeklidir kadın ve anne olma halleri. Her iki seçkinin de adının “hayat” ekseninde dönmesi bundan olsa gerek.

Gelelim *Marukyanlar* romanına: 1968’de yayımlanan *Hayatla* adlı seçkinin sonunda yer alan eser, evlilik kurumu içindeki kadınlık ve erkeklik hallerine ilişkin yakın plan bir kurguya sahiptir. Marukyan çiftinin öyküsü, Sırpuhi Düsap’ın yaklaşık yüz sene önce başlattığı kadın edebiyatına eklenmiş bir anlatı niteliğindedir. Bununla birlikte, bu kez Mayda gibi hayat karşısında kendisini tecrübesiz ve güçsüz hisseden bir kadın değil, mimar kocası Vazken Marukyan’ın aşkına ve sunduğu müreffeh hayata sahip, toplumsal baskılardan azade, sanatçı Teni vardır karşımızda. Öte yandan, yetenekli bir piyanist olan Teni Marukyan’ın evliliğindeki çalkantıların yanı sıra anne olamamasının verdiği hüznü de romanın temel izleridir. Sanatçı kadının üzerinde baskı kuran, ne kocası ne de sosyal çevresidir. Bilakis, çocuk istemesine rağmen karısının bedenine ve ruhuna saygı duyan bir erkek olarak resmedilen kocanın çaresizliğine ve güçsüzlüğüne şahit oluruz. Modern dünyaya ait, sanatçı bir kadının içsel sorgulamalarını barındırır *Marukyanlar*. Üçüncü bir kişinin, Teni kadar yetenekli bir sanatçı olan Ressam Vahe Garinyan’ın, Marukyanların onuncu evlilik yıldönümü partisine katılıp bu ilişkiye dolaylı olarak ayna tutmasıyla birlikte Teni’nin içsel sorgulamaları alevlenir. Romanın açılış anı, tıpkı Empresyonist tarzda bir resim gibidir: 19. yüzyılın romantik dokunuşuyla betimlenen ilk kar ve kışın gelişi, bu modern evliliğin açmazlarıyla sona yaklaşmakta olduğunun işaretini verir. Teni Marukyan’ın melankolisi, anne olamayışının onda yarattığı başarısızlık ve kocasına karşı duyduğu suçluluk

hissinden besleniyor gibidir. Ressam Garinyan'ın kendisine hayranlık beslediğini anlamasına, hatta aşkını ifşa etmesine rağmen Teni evliliğine ve kocasına ilişkin tutumunu değiştirmez. Genç ressam sonunda geri adım atacaktır. Ancak bir yabancıнын hayatlarına girişı, modern standartlarla inşa edilmiş bir bilince benzeyen Marukyanların evliliğini alt üst eder. Çiftin bilinçaltına atılmış çocuk eksikliğini katlanılmaz kılarak ayrılıklarına sebep olur.

Tıngıryan'ın modern bir çift üzerinden kadınlık ve erkeklik hallerini resmedişini, romana ismini de veren soyadındaki anlama saklamış olması oldukça manidardır. Ermenice “sönük, içi geçmiş” anlamına gelen “*maruk*” kelimesinden bir soyisim türeterek, modern dünyadaki birlikteliklerin “içi geçmiş” halini irdeler doğal bir dille. Kentli, sanatçı kadın, çocuksu bir tutumla kendini suçlu hissedip evliliğine haksızlık ettiğini düşünürken, karısına ve onun sanatçı ruhuna hayran erkek terk edilme korkusu yaşar. İç dünyalarındaki sorgulamalar ve ilişkilerine yansıttıkları arasında kalan bir karı-kocanın içine düştüğü açmaz, “içi geçmiş” bir evlilik yaratır. Adeta bir evcilik oyununa dönen evliliği kişisel korkulardan ve suçluluk hissinden özgür kılamaz ne Teni ne de Vazken. Romanın sonunda Bay ve Bayan Marukyan'ın yeniden bir araya gelişı her ne kadar mutlu son sunsa da, Sona Der Markaryan Tıngıryan bu “içi geçmiş” halin gerçekten geçici olup olmadığını hatırlatarak okuru düşünmeye sevk eder.

Maral Aktokmakyan
Aralık, 2025